

ДРАГАН ХАМОВИЋ

О САБРАНИМ ПЕСМАМА НОВИЦЕ ТАДИЋА,
О КЊИЗИ ПРВОЈ И КЊИЗИ ПОСЛЕДЊОЈ

Поезија Новице Тадића, у ово наше доба опседнутих и пометених књижевних и других вредности, уједињује сасвим удаљена, непомирљива становишта. Једном је рекао: „Где, различито ме куде, различито хвале. А то је, чини ми се, нешто добро, или слути добру” („Искази”, *Сабране њесме IV*, 279). Написао је, у збирци *Ђаволов друџ*, на почетку и с краја једне песме: „Безвредне похвале заклањају славу Божју!” (*Сабране њесме IV*, 194). Тако је и са славом песничком. Зато се устежем код сваке речи коју изричем поводом поезије што је придобила многе истинске приврженике и тек ће их имати и стицати, што страхота, око нас и у нама, буде прозирнија. Јер, Тадићеве песме поседују уверљивост и снагу сведочанства, а он место круског сведока прилика, видљивих и невидљивих. Мрачни песник изводи на површину „тамног пењача” у жеку привида ведрине и спокоја седамдесетих година протутњалог века. А сведок, у хришћанском речнику, превод је речи *мартир*, што значи и мученик, страдалац. Сведочење је пострадање. У такву прећутну етимологију уверава нас сваки Тадићев запис у стиху, од првих до последњих, кад му је, као последња реч, на уста потекла крв. Исто је певати и умирати.

Записа и ово, што је остало у нервозном шакопису: „У новинским текстовима и изјавама био сам српски Бодлер, српски Сиоран, српски Мунк који не слика већ пише поезију. Био сам Бош и Тадеуш Ружевић. Довољно да се надмем, помислим да сам неко и нешто” („Записи”, *Осјавцићина*, 160). И што се ближио земном крају све више је звучао и гласио као какав српски Јефрем Сирин, на кога ми је једном био скренуо пажњу. Када сам прибавио

преводе „сузних мољења” сиријског подвижника из 4. века, могло се одмах видети да је посреди основно песничко препознавање. Савина позната житијска деоница „И пре смрти мртав сам, и пре Суда сам себе осуђујем од очајања” преузета је од Јефрема – како је утврдио наш средњовековац, професор др Драгиша Бојовић. На почецима српске песме стоји глас дубоког покајања и самопосматрања – а таква је и завршница Тадићеве поезије. Многи нису разумели песникову духовну еволуцију, па га воле само као песника гротеске и ругалица, али сва је прилика да ће и такви све више разумевати његов молитвени, скрушени глас. Нема тако простих а изразитих, директних а продорних слика и ситуација у нашој поезији као код позног Новице Тадића, који је испрва освајао бизарном раскоши тамне уобразиље, али доцније, једнако, и светлијим прозрацима и епифанијама. На сведеном простору текста Тадић је, као мало ко други, умео да оствари најбираније ефекте. Био је песник невероватних сагласја. Рецимо, урбане и често хумором овејане колоквијалности у споју са језгреним језиком и знамењима Вуковог *Ново̄* или Даничићевог *Ст̄аро̄ завјета*. Читајући Тадића напречац призовемо Његошеву визију „вражје силе” што је „одсвуд оклопила” и доживљаја људи као „паклених духова”. Крајње сажимање израза прва је одлика што Тадића приближава магистралним гласовима Настасијевића и Попе – а остале упоредиве одлике су дубинске, духовне. Није било савременијег песника уроњенијег у саму основу наслеђа – што за књижевно упућене и неповршне никада није ни био парадокс.

Много шта је грађанин Тадић био забацио у страну, изоставио из списка потреба и хтења, али се раду на својој „бесконечној поеми од мноштва фрагмената” посвећивао без остатка. Био је то стални посао на отимању тренутног смисла и каквог-таквог поретка. По стоти пут у себи и пред другима понављам песников исказ о „савременом узнемиренom човеку”, у концентрованој горкости хуморно релаксиран: „Савремени узнемирени човек нема времена ни за молитву и добре помисли, а како би тек имао за поезију. Он, јутром, прелази улицу, жури, трчи на посао и са посла, хука га носи и испуњава. Брзина и бука – само то, по цео дан. А код куће га, навече, чека змајевита жена, сваке злобе барјактар. Жена или празнина. А сутрадан, опет исто. Нема починка веселнику, јер жури у Европу. Жури у Европу, у Европу, а већ га је стигла Америка. Још му треба поезија, па да пресвисне” (*Сабране ње-сме* IV, 284).

Савременом несмиренom човеку по имену Новица Тадић поезија беше неопходна. Макар се представљао као песник „једног даха” и „брзог снимка”, рад на песмама и ширим целинама, на

постизању – како је сам записао – „јединства песника и писма”, није престајао ни после више објављивања. Многе песме и циклуси доживели су неколико редакција и прекомпозиција, особито лирски текстови из средишњег, по свему судећи егзистенцијално најоптерећенијег периода током четири ауторски активне деценије. У оставштини и недовршене ствари не делују мањкаво, стога су придружене, у додатном тому, делу од седамнаест збирки које је песник лично оверио. Тадићева бесконачна поема, од мноштва фрагмената, овде је напокон једно цело. И то какво цело.

У сусрет двогодишњици откако се смирио и од земних невоља раставио Новица Тадић, сабрали смо, заједничким трудом, и на свет издали оно што је иза њега стваралачки остало, свима на несамерљиву корист. Професор др Јован Делић снажно се заложиио да се овај издавачки подухват не часећи предузме (знајући да „ко одгађа у нас не погађа”). Наишао је на повољан одјек Друштва чланова Матице српске у Црној Гори, са др Драгом Перовићем на челу честите скупине научних и културних прегалаца који не дају да ништители пребришу и изобличе српски идентитет земље што се, као таква, и обликовала и себе одржала. А одатле је, из старо-херцеговачког високог краја, у српску поезију доспео и песник чије је дело пред нама. Песникова супруга Зорица помагала је у свему што је било потребно за остварење овог замашног подухвата, тихо и предано, добро знајући уз кога је била, довољно упућена у песникове послове и намере. Издање су зналачки ликовно и графички обликовали Драган Тадировић и Драган Пешић, а Гордана Ђилас је, за ову прилику, употпунила библиографију нашег песника, на којој већ подуже ради.

Нећу одолети да сада, када се већ налазимо у Матици српској, где нас је дочекао њен актуелни домаћин, откријем и једну мало познату чињеницу новије књижевне историје. Усред Београдског сајма књига 2010. године – неочекиван какав је знао да буде – јавио ми се однекуд Новица кратком поруком следеће садржине: „Добитник *Жичке хрисовуље* за следећу годину је брат И. Негришорац за књигу *Свејшлник*.” У потпису: „председник жирија Н. Тадић”. Побринуо се, за ту прилику самопроглашен, председник жичког жирија да истог дана речена књига дође у руке будућег формалног извршиоца његове неопозиве одлуке. Остало ми је само да, као читалац, потврдим исправност препоруке коју сам добио, премда сам био спреман да му поверујем и на невиђено. Веровао сам на невиђено, али сам се по виђењу и уверио. Када је три месеца после тога налогодавац изненада променио светом, његова порука задобила је статус завета, који је наредног Преображења испуњен. Препознао је језички минималиста Тадић, у

разуђеном двестостраничном многогласју књиге Ивана Негришорца снагу израза оне унутрашње борбе коју је и сам непрестанце водио – и ту је књигу сместа огласио другима, макар они ма који су га могли чути.

Завршићу навођењем једног од два записа Новице Тадића које сам сместио „уместо предговора” петотомном издању његовог песничког дела у уверењу да подеснијег увода нема. Запис насловљен „Куће без књиге и слике, домови без Библије и иконе” евоцира детињство и завичај и његову утемељујућу прву књигу, Вукову народну песмарицу. Настао је као одзив на уреднички позив да призове прва упамћена читалачка искуства и – као што је био случај с толиким Тадићевим одговорима на разна новинарска питања – и овај наручени исказ беше сржни и сажет, и припада реду његових најбољих, нехотичних или, пак, неминовних, песама (*Сабране њесме* I, 12–13):

То сам много касније схватио, неким другим поводом, у приликама сличним оним прохујалим и већ помало заборављеним. Да, било је то планинско село и сав мој родни крај: куће без књиге и слике, домови без Библије и Иконе. Из тих планинских кућа извијао се тек понеки дим.

Ватра је у њима била оно најбоље, једина племенита твар, пламтећа проповед и вест да још има живих. Све друго су однели рат, болест и сиромаштво; отерали комесари, развукли активисти.

У једној од таквих кућа сам рођен и ја.

Отац је однекуд пронашао Песмарицу. Тако сам звао ту књигу. Можда је она имала и неки наслов, али га ја нисам примећивао, па као да није ни постојао. Једноставно – Песмарица.

А у Песмарици: песме о Марку Краљевићу, о ускоцима, о хајдуцима.

Мислио сам да на свету постоје само Срби и Турци и да ћемо ратовати док је света и века.

И они који су ми у минулом рату побили најбоље рођаке нису били Немци, усташе и комунисти, већ неки Турци којима није могао ништа ни Марко Краљевић ни Милош Обилић, ни Никац од Ровина ни Бајо Пивљанин. Тек ће се, мислио сам, родити јунак који ће растерати ту страшну и многобројну олош.

И нека будућа песмарица биће само о њему и његовим незамисливим мегданима.

Ко буде имао ту књигу, имаће и све друге које пожели.

Таква књига, коју је дететом наслућивао, о незамисливим мегданима једног духа наспрам замисливих и незамисливих сила,

раздељена је овде у пет делова – а заправо је једна једина – и у њој некакви Срби и тушта и тма некаквих Турака. И та једна, последња и прва књига, запрема читав мученички и часни живот Новице Тадића.*

* Изговорено на представљању петотомног издања *Сабраних ђесама Новице Тадића*, у Матици српској у Новом Саду, 5. фебруара 2013. године, о двогодишњици песникове смрти.